گۆران و گۆڵدسمث و تازەکردنەوە لە هۆنراوەدا

د. عبدالله دەباغ
کۆلێجی ئەدەبیات / زانکۆی سەلاحەددین

پێشەکی

کاریگـــەریی ئەدەبی ئینگلیـــزی لە شیعـــری گۆران دا شتێکی دیـــارە، بەتـــایبـەتی چونکـە گۆران خۆی، راستـــەوخـۆ، دەست نیشـانی ئەو هۆنـراوە ئینگلیزیانەی کردووە کە سەرچاوەی بیری هێندێك لە هەڵبەستەکانی خۆی بوون. لە پێش هەمـوویـان دا هەڵبـەستـە لیـریکـەکـانی شاعیرە رۆمانسی یە ئینگلیزەکانن کە دەورێکی گەورەیان هەبوو لەو تازەکردنەوەیەی کە گۆران لە شیعـــری کوردیدا کردوویـــەتی، هەروەهـــا لەو رێـــرەوە رۆمـــانسیـــانـــەی هەڵبـــەستـــەکـانی گۆران دا، بەتـایبـەتی هەڵبـەستی کوردیش بە گشتی، لە سالآنی نێوان دوو جەنگە جیهانی یەکەدا، تەنانەت کاتێ گۆران دەکەوێتە ژێر کاریگەریی بەرهەمی ئەدەبی ئینگلیزیی دەرەوەی سەردەمی رۆمانسی یەوە، بۆ وێنە هەڵبەستە بەناوبانگەکەی رۆبرت هێریك: (گوڵە نێرگزەکان) (Daffodils) کە دەگـەرێتـەوە بۆ سـەدەی حەفـدەهـەم یاخـود چیـرۆکـە کورتە رەمزی یەکەی ئۆسکار وایلد، (بولبول و گوڵ) (The Nightingale and the Rose) کە دەگەرێتەوە بۆ سەردەمێکی دوواتر، گۆران لەو بەرهەمانەدا بەتەواوی ئەو توخمە رۆمانسیانەی لەگەڵ بۆچوونە گشتی یەکەیدا دەگونجێن وەردەگرێت و دەیان کات بە بەشێك لەو قاڵبـە رۆمـانسیـانـەی کە دروستی دەکـات بۆ بزووتنـەوەی تازەکـردنەوە لە شیعری کوردیدا بە تێکرا.

لەوانـەیـە وتـارەکـەی عومـەر مەعروف بەرزنجی [1] فراوانترین شت بێ تا ئێستا دەربارەی کاریگەریی ئەدەبی ئینگلیزی لە گۆران نووسرابێ و نووسەر لە زۆربەی سەرنجەکانی دا ئەوەندە راســت بۆ مەسەلەکە چووە کە وامان لێ بکات بڵێین هیـچ شتێکی تری وا نەمـاوە لەم بابـەتـەوە بووترێ. بەڵام، هەر وەکو نووسـەر خۆی دەڵێ، وتارەکە لە راستی دا نزیکترە لە سـەرەتای لێکۆڵینەوەیەکی گەورەتـر بۆ هەمـوو کارتێکـردن و رەنگـدانـەوەی ئەدەبی جیهـانی لە شیعـری گۆران دا. بەڵکـــو تەنـــانـەت کە باس تەنهـا لە ئەدەبی ئینگلیـزی دەکـرێت پێم وایـە بۆ لێکـۆڵینـەوە لەو پێـوەندی یە مەیدانێکی فراوانتر هەیە بەتایبەتی ئەو هۆنـراوانـەی ئەو پێـوەنـدی یـەیـان تێدا بە شێوەیەکی راستەوخۆ دەرناکەوێت و بەشێکی ئەو مەسەلەشە کە ئێمە لەم لێکۆڵینەوەیەدا دەمانەوێ باسی بکەین.

چونکـە بە راستی شتێکی سەرنـج راکێشـە کەوا ئەو هەڵبـەستانەی گۆران تێیـــان دا کەوتـوتـە ژێـر کارتێکـردنی بیـر یاخـود چوارچێـوە گشتی یـەکـەی هەڵبـەستێکی ئەدەبی ئینگلیـزی هۆنـراوەی گرنگتـرو کارتێکـەرتـرن لەوانـەی بەتـەوا وەتی وەریگـرتـوون، بەو رادەیـەی پێـویستـە پێیان بووترێ وەرگێرانی شیعـــری نەك هۆنـراوەی رەســەن. لە راستیش دا تەنهـا نمـوونـەی ئەو جۆرە وەرگرتنە هەڵبەستی (بۆ گوڵی لاولاو)ە کە دەتوانرێ پێی بووترێ وەرگێرانێکی سـەربـەخـۆی هەڵبـەستـەکـەی رۆبـرت هێـریك کە لە پێش دا باسمان کرد. لەوانـەیـە ئەو خۆبـەستنـەوە تەسکـە بە بیرو تەکنیکی هەڵبەستە ئینگلیزی یەکە یەکێك لەو هۆیانە بێت کە هەڵبەستەکەی گۆران دەخاتە ناو چوارچێوەیەکی کلاسیکی یەوە لە رووی کێشی شیعری و لە رووی وشەوە. هەروەها رێگای ئەو تاقی کردنەوەو ئەو تازەکردنەوەیەی گرتبوویە بەر لە هەڵبەستەکانی تریدا لێ بگرێت.

دەتـوانـرێ ئەو هەڵبـەستـە لەگـەڵ هەڵبـەستە بەناوبانگەکەی گۆران دا (بۆ بلبـــل)، کە گۆران خۆی دەڵێت سەرچـاوەی ئیلهـامـەکـەی هەڵبـەستی (بـۆ کلاوکـــورە) (To a skylark) ی شاعیـری رۆمـانسی ئینگلیـزی شێلی یـە بەراورد بکـرێت. لێـرەدا هەڵبـەستێکمـان لەبـەر دەست دایـە کە بە شێـوازە تازەکەی هەڵبـــەستی رۆمـانـــی کوردی لە رووی کێش و لە رووی وشــەوە نووســراوەو کاکڵەی رێرەوی رۆمانــی لە ئەدەب دا تێدا دەدۆزرێتەوە (ئەوەش دەربرینی ناکـۆکیـەکـانی ژیـان و هەستکـردن بەو ناکـۆکیـانـەیـە، هەروەها پرسیارێکی ئازاراوی یـە دەربـارەی چۆنیـەتی دۆزینـەوەی چارەسـەری ئەو ناکـۆکیانە بەبێ

دۆزینەوەی ڕێگایەك بۆ گەیشتن بەو چارەسەری‌یە).[2] ئەوهەڵبەستە بەهیچ شتێك قەرزارباری شێلی نی‌یە جگە لەو ڕێڕەوە ڕۆمانسی‌یە گشتی‌یە نەبێ کە هەر یەکێك لەو دوو شاعیرانە بە شێوەی تایبەتی خۆی دەری‌دەبڕێت. دەتوانرێ هەمان شتیش دەربارەی چیرۆکەکەی ئۆسکار وایلد کە باسمان کرد بگوترێت. لەو چیرۆکەدا گۆران هەڵبەستی (گوڵی خوێناوی) دروست کرد کە لە ڕووی شێوەو لە ڕووی ناوەڕۆکەوە دەچێتەوە سەر دونیایەکی زۆر جیا لە دونیای ئەو چیرۆکەو بۆ هیچ شتێك قەرزارباری نی‌یە تەنها بۆ ئەوە نەبێ کە سەرچاوەی ئیلهامی گۆران بووەو وەکو گڕێك خەباڵی گۆرانی داگیرساندووەو پاڵی پێوەناوە بۆ دروستکردنی هۆنراوەیەکی کوردی ڕەسەن.

من لەو بڕوایە دام کە پێوەندی‌یەکی لەم جۆرە لەنێوان هەڵبەستی گۆڵد سمث، (دێی وێران) (The Deserted Village)، و (گەشت لە هەورامانەکەی گۆران دا هەیە کە تا ئێستا کەس باسی نەکردوە. بەڵام پێش ئەوەی بچینە ناو بەراووردکردنی ئەو دوو هەڵبەستە پێویستە یەکەم جار خوێندەر بە گۆڵدسمث و بە هەڵبەستی، (دێی وێران)، بناسێنین.

ئۆلیڤەر گۆڵدسمث و (دێی وێران)

ئۆلیڤەر گۆڵدسمث یەکێکە لە نووسەرە مەزنەکانی ئەدەبی ئینگلیزی لە سەدەی هەژدەهەم دا و لە هەموو سەردەمێك دا. گۆڵدسمث بە ئەصل ئیرلەندی بوو و بە هەژاری ژیاو بە هەژاری مرد لە تەمەنێك دا کە چل و شەش ساڵ زیاتر تێپەر نەبوو بوو. هەرچەندە بەرهەمە ئەدەبی‌یەکەی هەرە گەورە نی‌یە بەڵام بەوەدا دیارە کە هەمە جۆرە چونکە گۆڵدسمث هۆنراوەو ڕۆمان و شانوگەری‌و وتاری نووسیوەو لە هەموو ئەو مەیدانانەدا پێشڕەو بووە.

شانوگەریەکەی بەناوی، (خۆی بچووك دەکاتەوە تا سەرکەوێ) (she stoops to conquer)، بە یەکێك لە شاکارەکانی کۆمیدیای ئینگلیزی دەژمێردرێت و ڕۆمانەکەش، (قەشەی وەیکفیلد) (The Vicar of Wakefield)، بە یەکێك لە ڕۆمانە سەرەکی‌یەکانی سەدەی هەژدەهەم دەژمێردرێت و کاریگەری لە ڕۆمانی ئینگلیزی‌و ڕۆمانی ئەورووپادا بەگشتی لە هەموو ڕۆمانەکانی سەردەمی خۆی زیاتر بووە. ئەو کۆمەڵە وتارانەش کە لە ژێر ناونیشانی، (هاو وڵاتیەکی جیهان)دا (A Citizen of The Wolld)، و لەسەر زاری چینی‌یەك کە بۆ یەکەم جار هاتۆتە بەریتانیاو سەرنجەکان و ڕوونکردنەوەکانی خۆی دەربارەی ئەم کۆمەڵەی لای ئەو سەیرە بە شێوەی نامە بۆ چین تۆمار دەکات، کارێکی پێشڕەوە لە ڕووی فۆرم و لە ڕووی ناوەڕۆکەوە لەوێدا گۆڵدسمث ئەو چوارچێوە ڕۆژهەڵاتی‌یە بەکار دەهێنێت بۆ ئاراستەکردنی ڕەخنەیەکی واقیعی گاڵتەکەرو بۆ دروستکردنی فۆرمێکی ئەدەبی تازە کە لە دوایی‌دا هێندێك دەنگدانەوەی بەناوبانگی لە ئەدەبی ئەورووپادا دەبێت. لە کۆتایی‌دا هەڵبەستی (دێ وێران) مان هەیە کە بە بەڵگەیەکی کۆمەڵایەتی گرنگ و وێنەیەکی ئەدەبی واقیعی بێ هاوتا لە ئەدەبی کلاسیکی ئەو سەردەمەی ئینگلستان دا بەتایبەتی‌و ئەورووپادا بە شێوەیەکی گشتی دەژمێردرێت.

(دێ وێران) هەڵبەستێکی مام ناوەندی‌یە لە درێژی‌داو بە ژمارە (٤٣٠) دێڕەو بەو فۆرمە نووسراوە کە پێی دەوترێت دوودێڕی قارەمانیەتی (heroic couplets) دوو دێڕی بە هەمان سەرواو هەمان کێشی پێنج بڕگەیی (iambic pentameter) نووسراوە ـ کە لە هەڵبەستی کلاسیکی ئینگلیزیی سەدەی هەژدەهەم دا باوبووە، هەرچەندە گۆڵدسمث جۆرێکی زۆر کراوەترو سروشتی‌تری ئەو فۆرمە بەکار دەهێنێت لەوەی کە لە نموونە کلاسیکی‌یەکانی هۆنراوەکانی ئەلیکساندەر پۆپ دا دەی‌بینین.

لە ناوەڕۆکیش دا ئەم هەڵبەستە زۆر جیاوازە لە هەڵبەستە کلاسیکی‌یە ئینگلیزی‌یەکانی تری ئەو سەردەمە کە بە گشتی داشۆرین یاخود هەڵبەستی فەلسەفی بوون. لێرە بەرهەمێکمان لەبەر دەستایە کە لایەنێکی کۆمەڵایەتی واقیعی‌و بێ‌وێنەی ئەدەبی ئەو سەردەمەی پێوە دیارە. هەڵبەستەکە ئاراستەکراوە دژی بە زۆر پێ چۆڵ کردنی دێهات و دژی ئەو ئازارو تەنگە و چەڵەمەیەی ئەوەی ئەوسا پێی دەوترا یاسای پەرژین کردنی زەوی (Land Enclosure Act) کە هەوڵی دەدا جووتیار لە لادێکان دا دەربکات و پاڵیان

پێوەبنێت ئیش لەو کارگە تازانەدا بکەن کە نەخشەیان بۆ ئەوە دەکێشا کە لە مەودووا بە دەوری (شۆرشی پیشەسازی) بە ناوبانگەو زەویی کشتوکاڵ بکات بە لەوەڕ بۆ ئەو مەڕو ماڵاتانەی خوری‌یەکانیان بە کەڵکی کارگەکانێ چنین دەهات.

مەبەستە کۆمەڵایەتی‌یەکەی گۆڵدسمث لە هەمان کات دا لەوەدا دەردەکەوێت کە هێرش دەباتە سەر کۆبوونەوەی سامانێکی هەرەزۆر لە دەست ژمارەیەکی کەم لە خەڵکی‌و بڵاوبوونەوەی هەوڵدان بە دووای سامان و ڕابواردن شان بە شانی ئەو هەژاری‌و زۆر داماوی‌یەی خەڵکی دێهات تێ‌دا دەژیان لە دوایی ڕووخاندنی ژیانە ساکار و بێ‌دەنگ و بەختیارەکەی جارانیان

هەروەها هەمانێ مەبەستیش لەو پێشەکی‌یە کورتەی گۆڵدسمث دا ئاراستەی وێنەکێشی بەناوبانگی ئینگلیزی سێر جۆشوا ڕێنولدزی دەکات و دەردەکەوێت، چونکە لەوێ‌دا گۆڵدسمث، بۆ بەرپەرچ دانەوەی هەموو نارەزایی‌یەك کە خۆی یاخود یەکێك لە هاوڕێکانیان دەربارەی ڕاستی ڕووداوەکانی هەڵبەستەکە هەیبێت، دەڵێت کەوا خۆی «ئەوەی پێی کرابێ کردوویەتی‌و هەموو ئازارێکی کێشاوە، لە و چوار پێنج ساڵەی گەڕان بە لادێ‌دا بۆ ئەوەی بە تەواوی دڵنیا بێ لەو شتانەی کە دەیڵێت و بە ڕاستی هەموو لێکۆڵینەوەکانی دەیگەیەنە ئەو قەناعەتەی کەوا هەموو ئەو هەژاری‌و کەساسی‌یەی هەوڵ دەدات باسیان بکات لە هەڵبەستەکەدا ڕاستن».[3] لە کۆتایی ئەو پێشەکی‌یەدا گۆڵدسمث دەڵێت کەوا لە هەمان کات دا کە خەفەت بۆ چۆڵ کردنی دێهات دەخوات زۆر بە توندی دژی پەرەسەندنی سامان بەدەست هێندێك کەسەوە دەوستێت و ئەوە بە مەترسی‌یەك و زیانێکی گەورە بۆ وڵات دادەنێت چونکە ئەو جۆرە دەوڵەمەندی‌و ڕابواردنە هەمیشە یەکێك لەو هۆیانە بووە کە وڵاتانیان لاواز کردووە و ڕووخاندوویانە. ئەمانە هێندێك لە دێڕە نموونەیی‌یەکانی هەڵبەستەکەن:

«ئۆبێرن»ی شیرین ــی جوانترین دێی ئەو ناوچەیە، [6]
خێراتی تۆ جووتیاری ڕەنج دەری بەختەوەر کردبوو و
بەهار بە زەردەخەنەیەکەوە یەکــەر بۆ لات،
دەهات و گوڵەکانی هاوین ماوەیەکی تر لات دەمانەوە پێش ڕۆیشتنیان.

* * *

چەند جار لەناو زەوییە سەوزەکەت دا پیاسەم کردووە، [7]
ئەو زەوییەی ساکاریو بەختیاری هەموو لایەکی گرتبۆوە.
چەند جار نزیك هەموو دیمەنێکی ڕەنگین وەستاوم
ئایا هی خانوویەکی دڵگیر یاخود زەوییەکی کێڵراو بێت،
یاخود ڕووبارێکی نەوەستاو یان ئاشێکی چالاك،
یان کڵێسەیەکی پاك بەسەر زوورگێکی نزیکەوە،
یان ئەو دار گوێژەی سێبەر دەکات بۆ
پشووودانی پیران و گفت وگۆی دڵداران.

* * *

ئەی گونــدی شیــریـن و دەم بە پێکــەنیـن، ئەی جوانتــریـن دێی ئەم سەوزاییە، [35]
خۆشی جێ هێشتیو هەموو قەشەنگیت کشاوە پاش
لەناو خانووە هێمنەکانت دا دەستی زۆردار درێژ بوو و
ماڵ وێرانی کەساسی دەبارێنی بەسەر هەموو لایەك دا.

* * *

لەناو ڕووبارە ڕوونەکەت دا ئیتر تیشکی ڕۆژ ڕەنگ ناداتەوە، [41]
قامیش خنکاندوویەتیو درك و گیا ڕێگای لێگرتووە.

* * *

خانووەکانت هەموو ڕووخان و بوون بە وێرانە، [46]
گیای درێژیش بەسەر دیوارە ڕووخاوەکانت دا سەرکەوتوون،
ئەوە تۆش دەلەرزیت و بچووك دەبیتەوە لەژێر دەستی زۆرداردا
منالەکانیشت لە دووری دوورەوە زەوی جێدەهێڵن.

* * *

چەند ڕەشە چارەنووسی ئەو زەوییەو چەند زوو دەبێتە کوشتەی دەرد [51]
کاتێ کە سامان کۆدەبێتەوە و مرۆڤ دەپووکێتەوە،
چونکە میرو پاشا بەرز دەبنەوە یان کزدەبن
بە ساتێك دروست دەبن و بە ساتێك دەگۆڕێن،
بەڵام جووتیاری قارەمان، جێگای شانازیی وولات
ئەگەر هاتوو شکێنرا هیچ کەسێك جێگای ناگرێتەوە
سەردەمێك هەبوو پێش ئەوەی ئەو کارەساتەی ئینگلستان دەست پێبکا [57]
کە هەر پارچە زەوییەك خاوەنەکەی خۆی دەژیاندو
هەموو خێراتی خۆی پێشکەش دەکرد لەبری کارێکی سووك و
ئەوەی پێدەدا کە بەسی بێ بۆ ژیان و هیچی تر.

ئەو کاتەی پاکیو لەش ساغی چاکترین هاوڕێ بوون و
دووری لە سامان لە دونیادا تاقە سامانی بوو.

* * *

بەڵام زەمان گۆڕڕاو کاروانی بازرگانی بێ بەزەیییە، [63]
زەوی زەوت دەکات و جووتیار دەردەکات و
لەو هەردانەی پڕبوون لە خانوو
کۆشك و تەلاری سامان و ڕابواردنی پیاوکوژ دەردەکەون،
چونکە هەموو نەبوونییەك بە سامان و ڕابواردنەوە بەستراوەو
هەموو ئازارێکی ئەنجامی چەوسانەوە بێت بەستراوە بە
فیزو لووت بەرزییەوە.

کەواتــە ئەو هەڵبــەستــە پەرەســەندنێك و تازەکــردنــەوەیــەکی ئەوەیــە کە پێی دەووتــرێ هەڵبــەستی شوانــان یاخــود هەڵبەستی لادێ (pastoral) لە ئەدەبی ئینگلیزیدا بەتایبەتی و ئەدەبی ئەورووپادا بە گشتی. مەبەستی سەرەکی ئەو جۆرە هۆنــراوانــە هەڵــدان بوو بە جوانیو هێمنی لادێو بە ساکــاریی ژیــانی لادێدا بە شێوەیەك کە وێنەیەکی ئیدیالیو زۆر جار دوور لە واقیعیان لە کاتی ئەو پیاهەڵدانەدا بۆ دروست دەکرد. بەڵام گۆڵدسمث ئەو وێنە ئیدیالییە بەو واقیعــە تاڵــە ئازاراوییــەی لادێ تێدا دەژیــا دەبەستێتەوەو لایەنێکی واقیعی دەخــاتــە ناو هەڵبــەســتــەکــەی کە، وەکـو لە پێش دا ووتمـان، لە هەمــوو هەڵبەستەکانی تری سەردەمی خۆی جیای دەکاتەوە. گۆڵدسمث بە تەواوی لە بەرزکــردنــەوەی ناوەرۆکی هەڵبەستەکەیدا بۆ سەرووی ناوەرۆك و کەلەپووری هۆنراوەی شوانان و هۆنراوی لادێی کلاسیکیو گەیشتنی بە شەپۆلی ئەدەبی واقیعی کە، وەکو قۆناغێکی ئەدەبی دیاریکراو، هێشتا نزیکەی سەدو پەنجا ساڵ لەوەوە دوور بوو، سەرکــەوتــووە، ئەمــە لە هەمــان کات دا کە لە ڕووی فۆرمەوە لە چوارچێوەی کێش و سەرواو دارشتنی هۆنراوەی کلاسیکی دەرناچێت.

کەواتە لە هەڵبەستی دێی وێران دا زۆر وێنەی شیعری هەن کە واقیع و خەیــاڵ بە یەکــەوە دەبــەستنــەوە لەکــاتی باس کردنی ژیــانی لادێ، هێمنی ساکاری جوان دا، پێش ئەوەی ئەو کارەساتانەی گۆڵدسمث لە دێرەکانیتردا باسیان دەکات بەسەردا بێن. دەبینین یەکێك لە خاڵە دیارەکانی، هێزی ئەو هۆنــراوەیــە، بەستــنــەوەی کارتێکــەرەکــەیــەتی لە نێوان وێنەی ڕابردوو و وێنەی ئێســتــادا لە هەمــان کۆمــەڵــە دێــردا و بە جۆرێــکی بەردەوام لە هەمـــوو هەڵبەستەکەدا. لەو وێنە سەرکەوتووە کارتێکەرانە جگە لە دەیان دێری تری گۆڵدسمث تیایاندا باسی دیمەن و خانووەکان و جۆری ژیانی لادێ دەکات، وەسفی قەشەو مامۆستای قوتابخانەی دێیە کە ئەو دێرانەی خوارەوەم لێ هەڵ بژاردوون:

لە کڵێــە بە وێڵ و لەسەرخۆو بێفیز، (١٧٧)
دیمەنی قەشە ئەو جێگا پیرۆزەی ڕازاندبووەوەو
بە هێزێکی کاریگەرەوە ئەو ڕاستییەی لەدەمی دەردەچوو زاڵ دەبوو.
تەنانەت پیاوە گێلەکانی هاتبوون بۆ گاڵتەپێکردن بۆ نوێژ دەمانەوە.

ـمیش هەموو نوێژەکان دا لە دەوروبەری ئەو پیاوە چاکە زۆر
ـگەرمی‌یەوە، بێپشوو هەموو جووتیارێکی سەرراست کۆدەبۆوە
تەنانەت منداڵەکانیش بۆ ئەوەی بەشداری زەردەخەنەی ئەو پیاوە چاکە بن
ئەو زەردەخەنەی هەمیشە بەزەیی‌یەکی باوکانەی تێدا هەبوو،
چونکە خۆشی ئەوان دڵشادی دەکردو ئازاریشیان برینداری دەکرد،
ـێ و خۆشەویستی‌و ئازارەکانی هەموو بۆ ئەوان بوو
هەرچەند بیرە قووڵەکانی هەر بەرەو ئاسمان دەڕۆیشتن.
وەکو بەردێکی بڵند کە دیمەنە بەسامەکەی دیارەو
بەسەر دۆڵەکەدا بەرز دەبێتەوەو سەیری گەردەوەکەی خوارەوە دەکات
تیشکی هەتاوی ئەمر هەمیشە بەسەر سەری دادەبێت.

* * *

ـە دێدا لە بارەگا بەدەنگەکەی خۆی زۆرزانانە، (١٩٣)
مامۆستا قوتابخانە بچووکەکەی خۆی بەڕێوە دەبرد.
کابرایەکی توندو بەدیمەن ترسێنەریش بوو،
چاکم دەناسی، چۆن هەموو کەسێك دەیناسی،
زۆر لەوانەی لێی دەترسان فێربووبوون وێنەی
گیروگرفتەکانی ئەو ڕۆژە لە خەتی دەم وچاوی بیانیانی بخوێننەوە
پڕ بە دەم و بێترس لەگەڵ قسەخۆشەکانی
پێدەکەنین، ئەو قسە خۆشانەی زۆری لێیان هەبوو و
هەروەها بە هێواشی‌و بە چپە دەدوان.
کاتێ کە نیشانەی هەواڵێکی ناخۆشی لە دەم و چاوی‌دا دیاردەبوو.
لەگەڵ ئەوەش دا بەرەحم بوو، هەرچەند هێندێك جار توند بوو
چونکە زانستی خۆش دەویست،
هەموو دێیەکە باسی زانینی ئەویان دەکرد،
گومان نەبوو کەوا نووسین و حیسابی هەبوو و
دەشی‌توانی زەوی بپێوێ‌و لە کشتوکاڵ دا سەر دەرهێنێ
لەمشت و مڕدا قەشە دان بە توانای ئەودا دەناو
چونکە تەنانەت لە کاتی دۆڕانیش دا دەیزانی چۆن ڕا دەربڕێ‌و
وشە درێژو دەنگدارەکانی
سەری ئەو جووتیارانەی لە دەوری‌دا کۆبوونەوە دەسوورماند
هەرچەند زیاتر سەیریان دەکرد ئەوەندە زیاتر سەریان سووردەما
چۆن سەرێکی ئەوەندە بچووك دەیتوانی ئەوەندە شتە هەڵ بگرێتەوە.
بەڵام هەموو ناوبانگەکەی ئێستا کۆتایی پێهات ـ چونکە ئەو جێگایە خۆی
کە تێدا چەند جار سەرکەوتوو بۆ ئێستا لە بیرکراوە.

گەشت لە هەورامان

(گەشت لە هەورامان)ی گۆران بریتی‌یە لە (١٢٤) دێری دابەشکراو بەسەر (٥٢) دوو دێری بە کێشی پێنج بڕگە نووسراودا. کەواتە وەکو (دێی وێران)ەکەی گۆڵدسمث هەڵبەستێکی مام ناوەندی‌یە لە درێژایی‌داو بە هەمان فۆرمی شیعری‌و هەمان کێش نووسراوە. هەڵبەستەکە، هەروەکو شاعیر خۆی لە پێشەکی‌یەکەی‌دا دەڵێت (٤)، ئەنجامی تاقە گەشتێك نی‌یە بەڵام لە تێکەڵاوبوون و «خولاصەی هەموو ئینطباعاتی «گەشتەکانی پێشووی شاعیر لەگەڵ کاری ئەو سەردانەی داوییەی بۆ ناوچەی هەورامان هاتۆتە دی. هەڵبەستەکە بریتی‌یە لە دە بەش و هەر بەشێك هەشت تا شانزە دێری تێدا هەیەو باسی ئەمانەی خوارەوە دەکەن:

١ ـ دیمەنی ڕێگاو بان، ٢ ـ ڕێگای ناوباخ، ٣ ـ دێ، ٤ ـ ژینی دیوەخان، ٥ ـ مەولای دیوەخان، ٦ ـ بەیان، ٧ ـ مزگەوت، ٨ ـ کانیی ژنان، ٩ ـ ژن ١٠ ـ گۆرانی.

باشترین پێناس بۆ ئەو شێوازەی ئەو هەڵبەستەی پێنووسراوە ئەوەیە کە تێکەڵاوکردنێکی هونەری ڕەنگین (رائع)ی واقیعیەت و ڕۆمانسیەتە لە وەسفی ژیانی جوان و هێمن و ساکاری لادێدا. هەموو وێنەیەك لەو وێنانەی کە گۆران پێشکەشیان دەکات وێنەیەکی ڕاستەقینەی واقیعی لادێی کوردەواری‌یەو بە پەرێکی ئیدیالی دروست کراوە وەکو ئەوەی پوختە (خلاصە)یەکی نموونەیی بێت کە ژوور واقیع دەکەوێت بە جۆرە (سیحرێك) کە خۆی کاکڵەی شێوازی ڕۆمانسی‌یە.

کەواتە گۆران وەکو گۆڵدسمث لە چوارچێوەی هەڵبەستی کلاسیکی‌دا لە وەسف دا (وە لە وەسفی سروشت دا بەتایبەتی) دەردەچێت و بە هەنگاوی گەورەوە بەرەو ڕیالیزمی ئەدەبی دەڕوات. هەروەها جیاوازی لە نێوان ئەو دوو شاعیرانە لەوە دایە کە گۆران وێنە واقیعیەکانی خۆی لەناو چوار چێوەیەکی ڕۆمانسی پێگەیشتوودا دروست دەکات، بەڵام گۆڵدسمث لەو چوارچێوە کلاسیکی‌یە دەرناچێت و لە کۆتایی‌دا تەنها وەکو ڕێگا خۆشکەرێك بۆ ڕۆمانسیەت دەمێنێتەوە. ئەو ڕۆمانسیەتەی شاعیرانی وەکو وردزوورث و شێلی‌و کیتس، لە دووای گۆڵدسمث بە دەیان ساڵ، چوارچێوە پێگەیشتووەکەیان بۆ دروست کرد.

کەواتە لە وانەیە (دێی وێران) سەرچاوەی ئیلهامی (گەشت لە هەورامان)ەکەی گۆران بێت هەر وەکو چۆن (بۆ کلاوکوورە)کەی شێلی سەرچاوەی ئیلهامی (بۆ بلبل)ی گۆران بوو، لەوانەشە مەسەلەکە تەنها ڕێکەوت بێت بەڵام لە هەر دوو حاڵەت دا خاڵە سەرەکی‌یەکە لەوەدا نی‌یە کە گۆران هەڵبەستەکەی گۆڵدسمتی خوێندبێتەوە بەڵکو لە ڕادەی کارتێکردنی ئەو هەڵبەستەش دا نی‌یە، هەرچەندە شتێکی چاکە لەو مەسەلانە تا بتوانرێ دڵنیا بین. بەڵام ئەوەی بە ڕاستی پێویستە بایەخی پێبدرێت دەرچوونی ناوەڕۆکە تازەکانی ئەو دوو هەڵبەستەیە لە چوارچێوەو فۆرمە شیعری‌یە کۆنەکان و ئەو واتا قووڵانەیە کە توانای ڕێرەوی واقیعی ئەو دوو هەڵبەستە دەردەخات لە بزووتنەوەی تازەکردنەوەی شیعردا.

لە وێنە واقیعی‌یەکانی گۆران دا وێنەی لادێی کوردەواری، زۆر شت هەیە کە بە شێوەیەك بە ڕاستی سەر سوڕمێنەرە. وێنەکانی گۆڵدسمث، وێنەی

لادێی ئینگلیزیمان دەهێنێتەوە یاد هەر چەندە بێگومان جیاوازی‌یەکی زۆر هەیە لە تایبەتیەتەکان دا هەڵبەستەکەی گۆران بێگومان هەڵبەستێکی کوردی ڕەسەنە چونکە سەرچاوە سەرەکیەکەی واقیعی لادێی کوردەواری‌یە، کە گۆران، بە وردی‌یەکی واقیعیانە لەناو چوارچێوەیەکی ڕۆمانسیانەی ئیدیالی‌دا کە هەوڵ دەدات بکاتە نموونەیەکی واقیع، لە هەمان کات دا کە ڕاستی‌و وردیی لایەنە جیاوازەکانی ئەم واقیعە دەپارێزێت، وێنەی‌دەگرێت. بەڵام لەیەکچوونێکی سەرەکی گشتی هەیە لە نێوان ئەو دوو هەڵبەستەدا، ئەوەش توانای ڕێبەرەوە واقیعیەکەیانە بۆ چوونە دەرەوە لە هەڵبەستی کلاسیکی، لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆکەوە، لەلایەن گۆرانەوە، و لە لای «ئۆلیڤەر گۆڵدسمث»ەوە لەڕووی ناوەڕۆکەوە بە شێوەیەکی سەرەکی.

کەواتە یەکێك لەو شتانەی دەتوانین دایمەزرێنین و بیکەین بە ئەنجامی ئەو لێکۆڵینەوە کورتە ڕۆڵی سەرەکی ناوەڕۆکە لە کاری تازەکردنەوەی شیعرو دروست کردنی فۆرمی تازەی هەڵبەست. چونکە مەسەلەی تازەکردنەوە دەبێ لە چوارچێوەی یەکێتی دیالێکتیکی نێوان فۆرم و ناوەڕۆك دا سەیر بکرێت و بە مەسەلەیەك دانەنرێت کە تەنیا پێوەندی بە فۆرمەوە هەیە. ئەوە شتێکە زۆر جار فەرامۆش دەکرێت یاخود بە باش لێی تێنەگەیەندرێت. ئەوەتا گۆڵدسمث وەکو ئەوەی ناوەڕۆکە ئازاراوی‌یەکەی هەڵبەستەکەی بە پاڵ پێوەنان پاڵی پێوەنابێ بۆ ئەوەی لە سنووری بابەتەکانی هەڵبەستی کلاسیکی‌و هەڵبەستی شوانان و لادێ دەربچێت و پێش بینی‌یەك بکات، بە شێوەیەکی هەست پێکراو، لەسەر مەودایەکی فراوان کە بە ڕاستی ناتوانرێ تەنها بە ئیلهامێکی کورتی کەم خایەن دابنرێت، بە ڕێڕەو هەڵوێستەکانی ڕوانگەی واقیعی لە ئەدەب دا کە ئەوەبوو بەشێوەیەکی پێگەیشتوو و باو بە تەواوەتی تەنیا دوای گۆڵدسمث بە نزیکەی سەدو پەنجا ساڵی دەرکەوت. ئەوەتا گۆرانیش بارو دۆخی کۆمەڵە تازەکەی‌و ئاسۆ ڕووناکەکەی گەل و وڵاتەکەی‌و ئەو بیرە تازانەی بێگومان لەگەڵ ئەو گۆڕانانەدا هاتبوونە کایەوە ڕێگای بلیمەتی‌یە شیعری‌یەکەیان بۆ کردبۆوە بۆ ئەوەی بەسەر ئەم شێوازە شیعری‌یە ڕۆمانسی‌و واقیعی‌یە تازانەدا بڕوات و زۆر بە سووك و ئاسانی تاکو چوار چێوەی هەڵبەستی کلاسیکی کە ئیتر لە توانای دا نەمابوو ئەو واقیعە تازەیە دەرببڕێت جێ بهێڵێت.

بەراوێزەکان

(١) عومەر مەعروف بەرزنجی، «گۆران و ئەدەبی ئینگلیزی» (ڕۆژی کوردستان)، تشرینی ٢، ١٩٧٦، ژمارە ٤٢، ل٤٠ ـ ٤٧.

(٢) بە تایبەتی سەیری سێ دێڕی کۆتایی ئەو هەڵبەستە بکە، لە (دیوانی گۆران).
چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق، بەغدا، ١٩٨٠، ل١٠٧ ـ ١٠٩.

(3) - «OLiver Goldsmith, «The Deserted ViLLage», in Louis I. Bredvold, et. al. editors, Eighteenth Century Poetry and Prose, (Ronald Press .Co - New York, 1956), P. 808

(٤) (دیوانی گۆران)، ل١٢٧.

گۆران و گولدسمث و التجديد في الشعر

● د. عبدالله دەباغ

كلية الاداب /جامعة صلاح الدين

• يتضمن البحث مقارنة في الشكل والمضمون بين قصيدة الكاتب الارلندي اوليفر گولدسمث، (القرية المهجورة)، وقصيدة گوران الشهيرة، (سفرة الى هورامان)، تبين ان هناك اوجه تشابه كبيرة بين القصيدتين على الرغم من ان العلاقة بينهما ليست علاقة تأثير وتأثر مباشرين بل قد تكون القصيدة الاولى مصدر إلهام للقصيدة الثانية وأشبه بشرارة أشعلت خيال گوران ودفعته الى خلق القصيدة الكردية الاصيلة.

قصيدة گولدسمث تطوير وإبداع على القصيدة الريفية (pastoral) و تقاليدها التي تتصف بالتغني بجمال الريف وهدوئه وبساطة الحياة فيه وذلك لان گولدسمث يربط بين هذا التصوير المثالي الحالم وبين الواقع المر المؤلم الذي يعاني منه الريف مما يكسب القصيدة كلها بعداً واقعياً متميزاً عن جميع قصائد ذلك العصر على الرغم من انها تبقى في اطار القصيدة الكلاسيكية من ناحية الوزن والقافية والبناء.

اما قصيدة گوران فهي مزيج فني رائع بين الواقعية والرومانسية في وصف حياة الريف الجميلة الهادئة البسيطة. ان گوران مثل گولدسمث يتجاوز القصيدة الكلاسيكية في الوصف (وفي وصف الطبيعة على وجه التحديد) ويتقدم بخطوات كبيرة نحو الواقعية الادبية. ان هناك تشابهاً أساسياً عاماً بين القصيدتين في قابلية توجههما الواقعي على تجاوز إطار القصيدة الكلاسيكية شكلاً ومحتوىً لدى گوران وفي المحتوى بالدرجة الاولى عند اوليفر گولدسمث.

من الاشياء التي يمكن استلخاصها وتثبيتها من هذه الدراسة الدور الرئيس للمحتوى في عملية التجديد الشعري وخلق الأشكال الجديدة للشعر، فمسألة التجديد يجب النظر اليها في إطار الوحدة الجدلية بين الشكل والمحتوى وليس باعتبارها قضية متعلقة بالشكل فقط وهذا أمر كثيراً ما نلاحظ إهماله أو عدم إدراكه الادراك الكافي.